

Før fødslen kommer døden

Tilda Swinton spiller den store, krævende hovedrolle i Sally Potters Orlando – i løbet af 1 time og 32 minutter fører de os gennem 4 århundreder i eet og samme fabelagtige mesterværk af forunderlige billeder og levende tekst.

af Maren Pust

Filmen *Orlando* er en dannelses/skabelses-beretning. Den handler om udviklingen af det ideelle menneske – det menneske, der har gennemlevet, oplevet, sit eget indhold, har accepteret for til sidst at give slip.

Hvis Virginia Woolf var kommet bare en enkelt generation senere, ville hun sikkert have eksperimenteret med en kombination af tekst og film. Hendes sidste roman 'Between the Acts' fra '41 holder en tæt kontakt til 'de nye medier', hun arbejder tekstligt med ordenes lyd, og maler billeder med stumper af autentisk nyhedsstof, sladder og andre massekommunikative indtryk. Hos Woolf

indeholder hvert eneste ord en fortælling, og ordenes indbyrdes spændinger tegner flerdimensionale rum – rum i tid, i instinkt, i følelse, erkendelse, humor osv. Filmmediet stiller de samme egenskaber til rådighed for sine virtuoser. Sally Potter er netop en sådan. Og derfor kan tekst og film mødes i et værk, der gnistrer af eget-liv, og hvor udtrykket 'filmatisering' aldrig vil blive aktuelt. Roman og film har masser af

parallelle træk, men hvis man havde håbet at finde en pædagogisk forklaringsmodel af den første i den sidste, skuffes man – Potter er faktisk næsten lige så svær at gå til som Woolf. En enkelt gennemkigning af filmen forslår ingen steder, man må *mindst* to gange i biffen, hvis man vil gøre sig håb om at få nuancerne med.

Den narrative struktur er stram – systematisk og logisk. Begyndelsen finder sted i 1600-tallet, Orlando er en mand, der har så meget at lære, at han må forblive levende og ung i 400 år. Men Orlando er også en kvinde – det er vi principielt alle sammen... – altså både mand og kvinde; for vi indeholder alle både

maskuline og feminine træk, og dybest set skal vi alle lære det samme – før eller senere... Det, vi skal lære, får vi overskrifterne på i forbindelse med de 'kapitler', som filmen er opdelt i: Død, Kærlighed, Digtekunst, Politik, Køn, Fødsel. Men overskrifterne betegner ikke alene, hvad et enkelt individ kommer igennem i den private erkendelsesproces, de beskriver også den 'historiske cyklus', der tilsyneladende vil fortsætte så længe kloden eksisterer. Og selvom een overskrift nødvendigvis indeholder alle de andre, kan der ikke byttes rundt på dem; man kan jo heller ikke bytte rundt på årstiderne, og den opmærksomme tilskuer vil opdage, at filmen knytter bestemte årstider til bestemte trin i udviklingen. Orlando kunne ikke være startet som kvinde for dernæst at udvikle sig til mand. Potter demonstrerer historieskrivningens despekt for den kvindelige indflydelse ved at lade fortællingens eneste magtfulde 1600-tals kvinde, nemlig dronning Elizabeth I, være spillet af en mand. På lydsiden hører vi en lys stemme synge den skønne jomfru Elizabeths pris, og det virker decideret komisk, da det afsløres, at den lyse stemme ikke tilhører en sød, ung pige, men en mand i feminint dress; og for at gøre situationen fuldstændig grotesk, får vi et nærbillede af den skønne jomfru Elizabeth, der altså, som sagt, spilles af den 83-årige Quentin Crisp. Ja, hun lader sågar Orlando overvære en opførelse af selvmordsscenen i Shakespeares 'Othello', og aktørerne er – i overensstemmelse med historiske facts – begge mænd.

Vi kender typen!

"Hvis jeg ikke havde forlagt hans navn og adresse, ville jeg gerne til slut takke en herre i Amerika, som gavmildt og ganske frivilligt har korrigeret tegnsætning, botanik, entomologi, geografi og kronologi i mine tidligere værker, og som jeg håber heller ikke denne gang vil svigte mig..." – sådan slutter Virginia Woolf forordet til romanen 'Orlando'. Pågældende herre kender vi i virkeligheden allesammen, eller rettere vi kender typen! Og med sin ironiske bemærkning fortæller Woolf faktisk mere end de fleste andre forfattere ville formå at udtrykke i en hel murstensroman. Bemærkningen siger først og fremmest noget om *mænd* – det kan man sige sig selv, for hvem kunne forestille sig en kvinde i

rollen? Men den siger også noget om, hvorfor Woolf overhovedet gad at dele sit uforlignelige geni med så mange grødhoveder som muligt. De fleste af os går jo alligevel rundt og er bange for hende, og de få af os, der påstår ikke at være det og måske oven i købet at begribe alt, er sandsynligvis fulde af løgn. Hun kunne kun *håbe* at få os til at vende vrangen ud på den småborgerlige spændetrøje, der hindrer, at selv det allertydeligste af hendes budskaber den dag i dag ikke er feset ind på lystavlen endnu... Hendes tålmod var bemærkelsesværdigt, hun vidste godt, at tegnsætnings-pedanterne – det er os, flertallet – vil sprede åndsformørkelse i de næste flere hundrede år, men hun skrev alligevel.

Orlando forvandles mange gange i løbet af filmen, 'mand-til-kvinde'-forvandlingen er kun en af mange. Negativ, omend fortjent, kritik af hans kunstneriske udtryk har nogenlunde samme effekt på ham, som det ville have på de fleste af os tilskuere: han holder helt op med at udtrykke sig. Der går faktisk 400 år, før han som kvinde atter forsøger, og da går det sådan set ikke meget bedre, men den usaglige kritik fra forlæggerens side er ikke væsentlig – har ingen negativ effekt – for Orlando har forandret sig, lært noget. Filmen har i øvrigt her udnyttet en mulighed, der slet ikke findes i tekster, nemlig at lade den samme skuespiller spille en grisk, kritisk 1600-tals digter og en ligeså grisk og lettere stupid 1990'er forlægger; herved peger Potter på kontrasten mellem det menneske, der er i stand til at søge og finde åndelige værdier, og det, der evigt jager guldkalven eller intetsigende selvhævdelse... med andre ord Potters version af Woolfs amerikanske herre.

England – en fremmed kultur!

Et andet fællestema i roman og film er 'engelskheden'; hos Woolf refereres til *alt* inden for engelsk kultur og historie, og for bare at *begynde* at forstå noget af det, som teksten handler om, må læseren således selv kende til referencernes baggrund: Det er fx ikke nok at man kan identificere en bestemt passage i 'Between the Acts' som værende en reference til indledningen til G.M. Trevellyans 'History of England', man må også vide, at referencen også involverer 'Orlando', i hvilken netop dette værk blev lagt

for hån p.g.a. dets udeladelse af kvinder i socialhistorisk sammenhæng. Hos Potter ligger holdninger og kommentarer til 'engelskheden' i høj grad gemt i dialog og personinstruktion – og disse hører naturligvis specifikt filmen til, da de jo ikke findes i romanen. Potter har valgt at lægge vægt på den humoristiske holdning til 'engelskheden', men det kan for en udlænding være djævelsk svært at følge med, fordi vi som oftest har flere *fordomme* end vi har fornemmelse for de særlige detaljer, der gøres grin med.

Orlando slutter med begyndelsen til gentagelsen af den historiske cyklus. Orlando selv har brudt århundreders mønster, hun har nået sit erklærede mål: at komme ensomheden til livs. Men resten af verden begynder forfra: Død, Kærlighed, Digte – Døden, der først i filmen blev symboliseret af den hvide sne, og til slut med hvidt plastic over havens træer, repræsenteres af en engel, der svæver op i skyerne, mens den synger med en lys, nærmest feminin, stemme om at være både kvinde og mand på een gang: Og det var jo også næsten sådan, filmen startede. Nutidens England har også en dronning Elizabeth... – og vi kan selv spekulere videre på, om kønsdiskriminationen, kunsten, ensomheden, imperialismen... osv. stadig

På side 12 ser vi Orlando som kvinde. Herover er Orlando stadig en mand.

er de samme. Hvis de har ret, Potter og Woolf, så er der håb for alle os 'forlægger-typer', der stadig – efter mindst 400 år – ikke har lært en skid, thi efter død kommer fødsel!

Orlando (...), UK 1992. I&M: Sally Potter, Manus baseret på Virginia Woolfs roman 'Orlando'. P: Christopher Sheppard. F: Alexei Rodionov. Kostumer: Sandy Powell. Kl: Herve Scheid. Medv: Tilda Swinton, Billy Zane, Charlotte Valandrey, Heathcote Williams, Quentin Crisp, John Wood, Lothaire Bluteau, Peter Eyre. Længde: 92 min. Prem.: 03.09.93.